

fet, hogy lépjen fel a lengyelek mellett. Franciaország és Anglia közös diplomáciai jegyzékben akarta közölni a cárral, hogy nem ismerik el Lengyelország fölötti jogát. (Ezt egyébként soha nem adták át.) Egész Európából önkéntesek ezrei álltak a lengyel hadseregbe, közöttük néhány száz magyar is, akik közül száznak a nevét is ismerjük. A felkelést a 300 000-es orosz hadsereg Ausztria galíciai támogatásával leverte.

A negyedik rész a felkelést követő fél évszázad „belső” történéseivel foglalkozik, a kiábrándultság hosszú időszakától a nemzeti függetlenség gondolatának újraéledéséig. Már a cím is a korszak pozitivistáira utal: *A létért folytatott küzdelem, a szerves munka és a nemzet erejének növekedése*. Itt mutatkozik meg igazán Kukiel valódi szintetikus történetírói vénája, itt sikerül a legarányosabban tárgyalnia az összeurópai folyamatokat (olasz és német egység, párizsi kommun), beleágyazva a „lengyel ügyet”, kitérve mindhárom „zabór” belső történéseire és folyamataira, nem feledkezve meg a varsói és krakkói pozitivistákról, a német Kulturkampf-ról, a szocialista mozgalmak fejlődéséről, a parasztság politikai aktivizálódásáról, valamint a nem lengyel nemzeti mozgalmakról sem. Külön kitérőt tesz a lengyeliség demográfiai fejlődésére, valamint a mindhárom „zabórban” újjáéledő lengyel nemzeti-függetlenségi törekvésekre.

Az ötödik részben az 1905-ös oroszországi forradalom előzményeitől az újjáalakuló lengyel állam határainak véglegesítéséért folytatott küzdelmek lezáródásáig, az új lengyel alkotmány elfogadásáig tartó időszak eseményei kaptak helyt, különös tekintettel a lengyel államiság helyreállításáért folytatott politikai játszmákra. Ezt a korszakot Kukiel már felnőtként élte meg, emlékei láthatólag zavarják. Bár törekszik az objektivitásra, ez a rész talán a legkevésbé sikerült része a könyvnek. Az 1920-as lengyel-szovjet háborúban Kukiel személyesen részt vett, s az egyéb hadszíntereken zajló eseményeket is más szemtanúk, illetve résztvevők visszaemlékezései alapján írta meg. Ez bizonyos hangsúlyeltolódásokat eredményez, hiszen itt már hiányzik az eseményekre való távolságtartó rálátás. Példaként említem az 1920. augusztus 31-én lezajlott komarowi csatát, amelyről azt írja Kukiel, hogy „ennek a háborúnak az egyik (kiemelés tőlem) legnagyobb lovasütőközete” volt, megfélekedve, vagy talán nem észrevéve, hogy ez a csata, amelyben egy lengyel lovashadsereg állt szemben Bugyonnij két szovjet lovashadseregével, egyben az egyetemes hadtörténet utolsó nagy és jelentős lovascsatája volt, ami egyébként a lengyelek győzelmével végződött. Ez akár szimbólum is lehetne, hiszen a szerző itt visszatér a 16-17. századi nemesi köztársaság legdicsebb hagyományához, az „antemurale christanitasis” eszméhez. Weygand tábornokot idézve: „1920-ban a világ a hála nagy adósságát vette magára Lengyelországgal szemben, amely még egyszer utoljára a keresztény civilizáció védőbástyája volt.”

A könyvnek igen nagy nemzetközi visszhangja volt. Az egész világból érkeztek az elismerések, a kiegészítések és a kritikai észrevételek. Megemlítették, hogy a könyv utolsó része elnagyolt, vázlatos, amit a szerző készséggel elismert. Sokan kifogásolták, hogy aránytalanul kevés a gazdaság-, társadalom- és művelődéstörténet a politika- és hadtörténet túlsúlyával szemben. Ezekre az észrevételekre Kukiel így válaszolt: „De hiszen a valóságban tényleg ezek voltak túlsúlyban abban a százhuszonöt évben, a politikátörténet időről időre eldöntötte sorsunkat, a hadtörténetben pedig számos alkalommal a nemzet akarata fejeződött ki.”

Mások azt vetették a szemére, hogy a tömeges folyamatokkal szemben túl nagy jelentőséget tulajdonít az egyéneknek. Erre Kukiel azzal válaszolt, hogy távol áll tőle a személytelen történelem. A „népi” Lengyelország egyes történései szemére vetették, hogy nem foglalkozik a társadalmi ellentétekkel, és hogy a történelmet drámaként fogja fel. Az előbbi észrevételre a válasz, hogy a könyv elejétől a végéig tele van társadalmi ellentétekkel, az utóbbira pedig Askenazy szavaival úgy válaszol a szerző, hogy az „igazi történelem” valóban dráma.

Mindent egybevetve Marian Kukiel könyve egy nagyon jól megírt egyetemi tankönyv. A tárgyalt korszakot tekintve mindmáig az egyetlen. Az 1990-es évek eleje óta Lengyelországban is kötelező irodalom történelmszhallgatók számára, és évente igen nagy példányszámban fogy el.

Tapolcai László

J. F. V. KEIGER

RAYMOND POINCARÉ

Cambridge University Press, 1997. 413 p.

A francia politikának csaknem 40 éven keresztül kulcsfigurája volt Raymond Poincaré, ám a szerző által írt életrajz az első, amely kielégítő összefoglaló képet nyújt e fontos politikus életéről és tevékenységéről.

Poincaré (1860–1936) Lorraine-ben (Lotaringia) született, ügyvéd volt. 1887-ben, 26 évesen, mint legfiatalabb képviselő, foglalta el helyét a francia parlamentben. Nagyon gyorsan ívelt felfelé pályája, a legmagasabbra 1913 és 1920 között jutott, a francia köztársaság elnöke volt.

Nevéhez fűződik a frank stabilizációja. A „franc Poincaré” mentette meg az országot a németországihoz hasonló nagy inflációtól az 1920-as években. Poincarének sikerült a háború előtti értékének egyötödén stabilizálni a frankot, ami a középosztályok számára nagy megkönnyebbülést jelentett. Az utókor azonban főleg a háborús Poincarét látja („Poincaré la guerre”), aki a revans szellemében előkészítette a „nagy” háborút, az első világháborút, azzal a céllal, hogy visszaszerezze Alsace-t (Eldzász) és szeretett Lorraine-jét. Még egy nem hízelgő jelzöt kapott: „Poincaré la Ruhr” – az engesztelhetetlen németgyűlölő, aki harcolt a teljes jóvátételért, reparációért, és aki megszállta a Ruhr-vidéket 1923-ban, hogy fizetésre készítse a németeket.

Ez volt eddig a szereotíp kép, de Keiger, aki Franciaország első világháború előtti történetének és a háború előzményeinek okairól írt munkáiról ismert, lelkiismeretesen utánajárt a forrásoknak, alaposan tanulmányozta a Bibliothèque Nationale-ban őrzött Poincaré-naplót és a levéltári forrásokat, más végkövetkeztetésre jutott. Szerinte szó sem volt háborús hisztériáról, háborúra való készülődésről Poincaré részéről, hanem ő, mint köztudott, meg volt győződve arról, hogy az orosz szövetség a francia biztonság alappillére. Poincaré inkább kordában akarta tartani az orosz agresszivitást, mint felkelteni. Hihetetlen, de tulajdonképpen – legalábbis Keiger professzor véleménye szerint – váratlanul érték az 1914. júliusi válságos események, sem ő, sem kortársainak nagy része nem kívánta és nem várta a háború kitörését. Önkéntelenül is felvetődik a kérdés a szerző véleményével ellentétben, hogy nagyobb összefüggéseket figyelembe véve, mennyiben járult hozzá Franciaország, a francia gloire a háború kirobbanásához. Poincaré persze nem húzódtott vissza, és döntő szerepet kívánt vállalni a júliusi válság megoldásában. Miniszterelnöke és külügyminisztere, René Viviani a külügyek vonalán nem állt a helyzet magaslatán: egészsége és ítélőképessége is megromlott. Poincaré ebben a helyzetben teljes energiájával és praktikusságával, amelyik a régi diplomácia sajátja volt, s amelyik az első világháború előtti Európát oly veszélyes helylé tette, Németországot tette meg az agresszornak.

Poincaré Ruhr-vidékkel kapcsolatos felfogását a szerző úgy írja le, ahogy a korabeli német propaganda és hazai ellenfelei ábrázolták. De azt is bemutatja, hogyan ment végbe Poincarénál az a folyamat, hogy elfogadja Locarnót. Az ugyanis már 1923-tól világossá vált, hogy a kényszerítés magatartás nem működik a paszszív német ellenállás és a brit, valamint amerikai vonakodás miatt. Poincaré egyre inkább meggyőződött arról, hogy csak a teljes európai pénzügyi rendszer átalakítása oldhatja meg a reparációs költségek problémáját. Ezért a szerző szerint az a tétel, hogy ő volt Németország korábcsa és a versailles-i békerendszer mindenáron való és hajlíthatatlan fenntartója, félremagyarázason alapul. Az európai fizetési rendszer átalakításának szükségessége valóban felmerült nála, de azt is ki kell mondani, hogy mindegyre a következtetésre azután jutott, miután nem ment a kényszerítés.

Keiger kritikus életrajzíró, és írásából világos, hogy Poincaré nélkülözöte az erkölcsi bátorságot és nem szeretett népszerűtlen dolgokat csinálni. A szerző többször hangoztatja zordságát, de azt is sugallja, hogy zárkózott, visszahúzódo természete volt. Azt is bemutatja, barátaival mennyire kedves tudott lenni, és milyen szerető, igaz kapcsolata volt feleségével és családjának tagjaival. Az állatokat is szerette, több háziállatot tartott. S nem volt szűk látókörű, száraz ügyvéd, otthonosan mozgott irodalmi és művészeti körökben, utóbb az Académie Française is tagjai sorába választotta. Nem volt zsupori, sőt inkább nagylelkűnek mondható, aki jótékonyági akciókra adta javai jó részét. Becsületes volt, és azon kevés politikusok közé tartozott, aki nem használta fel befolyását, magas beosztásait arra, hogy meggazdagodjon. Pragmatikus, kitartó, intelligens és honszerető volt.

Poincaré történelmi jelentőségét több oldalról lehet megítélni. Lehet, hogy a könyv értékelésével nem mindenki ért egyet, de a szerző szerint Poincaré mint vezető jól szolgálta a francia polgárok törekvéseit a társadalmi és egyéni anyagi biztonság megteremtéséért. Mit kezdünk azonban azzal, hogy Poincaré nagy csodálója volt Thiers-nek, akinek kezeihez munkásvér tapadt? Nem lehet viszont azon csodálkozni, hogy a francia és a nemzetközi munkásság körében Poincaré nem volt népszerű. A feministák között sem, bár a szerző igyekszik minden kis nyomot felkutatni, hogy bebizonyítsa, Poincaré tett valamit a nők egyenjogúsításáért, legalábbis meggyőződésében. Nem vitás, hogy nem Keiger szava lesz az utolsó Poincaré életéről és értékeiről, de a munka hasznosságához – nagy anyagfeltárára, tudományos volta és nem utolsósorban olvasmányosága miatt – nem férhet kétség.

H. Haraszi Éva